

سنجش سطح سرمایه اجتماعی در میدان های شهری (مورد مطالعه: سبزه میدان اصفهان)

منصوره طرفی^۱

دانشجوی دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده شهرسازی و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد

تبریز، تبریز، ایران

گلرخ کوپائی

استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان، اصفهان، ایران

فصلنامه پژوهش های فضا و مکان در شهر، سال هفتم، شماره سوم، پیاپی ۲۸، پاییز ۱۴۰۲، صص ۸۵-۱۰۱

چکیده

سرمایه اجتماعی طی سال های اخیر به یکی از محبوب ترین مفاهیم در حوزه نظریه های اجتماعی تبدیل شده است. امروزه نقش سرمایه اجتماعی بسیار مهم تر از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمان ها و جوامع است. بدون سرمایه اجتماعی، پیمودن راه های توسعه دشوار می شود. با توجه به اهمیت این موضوع و گزارش های متناقض از وضعیت سرمایه اجتماعی در محله سبزه میدان شهر اصفهان، پژوهش حاضر با هدف سنجش سطح سرمایه اجتماعی در این محله انجام شده است. حجم نمونه در این پژوهش ۲۸۵ نفر از ساکنان سبزه میدان شهر اصفهان است که به روش نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شده اند. روش تحقیق توصیفی تحلیلی، و ابزار جمع آوری اطلاعات پرسش نامه محقق ساخته بود. تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS صورت گرفته است. یافته های این پژوهش حکایت از آن دارد که سطح سرمایه اجتماعی در محدوده مورد مطالعه از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده و همچنین از بین مؤلفه های اعتماد، انسجام و مشارکت، مؤلفه مشارکت از وضعیت نسبتاً مطلوبی ارزیابی شد.

کلیدواژه ها: سرمایه اجتماعی؛ انسجام؛ فضای شهری؛ سبزه میدان؛ اصفهان

۱. ایمیل نویسنده مسئول: mansouretorfi@gmail.com

مقدمه

کیفیت خود را از دست داده‌اند. بنابراین، احیای میدان‌ها و بازگرداندن نقش آنها در تعاملات و افزایش سرمایه اجتماعی ضروری است.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های زیادی در خصوص سرمایه اجتماعی در خارج و داخل کشور صورت گرفته است که در جدول زیر به برخی از آنها و نتایجشان اشاره می‌کنیم.

مبانی نظری پژوهش

تعاریف سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی را «مجموعه‌ای از ارزش‌های

مفهوم سرمایه اجتماعی در سال‌های اخیر به یکی از محبوب‌ترین موضوع‌ها در نظریه‌های اجتماعی تبدیل شده و به‌عنوان راه‌حلی برای مشکلات اجتماعی در نظر گرفته می‌شود. این مفهوم با هنجارها، روابط، مشارکت، اعتماد و تعامل اجتماعی در ارتباط است. تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری نقش مهمی در افزایش سرمایه اجتماعی دارند. میدان‌های شهری در گذشته برای تعاملات و ایجاد سرمایه اجتماعی نقش مهمی داشتند، اما امروزه با تغییر شیوه‌های شهرسازی،

پیشینه تحقیق		
نویسندگان	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
لی و همکاران، ۲۰۲۱	سرمایه اجتماعی و مسیرهای سلامت روان در طول همه‌گیری کووید-۱۹ در انگلستان	دریافتند که افرادی با سرمایه اجتماعی بالاتر، سلامت روان بهتری در طول همه‌گیری کووید-۱۹ در انگلستان داشته‌اند.
پاتنام، ۲۰۲۰	پر کردن شکاف سرمایه اجتماعی	نتیجه گرفتند که ایجاد فضاهای تعاملی در محله‌ها و افزایش فعالیت‌های داوطلبانه در جامعه می‌تواند به پر کردن شکاف سرمایه اجتماعی در آمریکا کمک کند.
آکومک ترول، ۲۰۰۹	سرمایه اجتماعی، نوآوری و رشد: شواهدی از اروپا	نشان دادند که سرمایه اجتماعی، نوآوری و رشد اقتصادی در کشورهای اروپایی رابطه مثبت و معناداری با یکدیگر دارند.
موسوی و دیگران (۱۳۹۲)	تحلیل تطبیقی فازی سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان میاندوآب)	یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که داده‌های تجربی ناظر بر رابطه فازی دو مجموعه سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی است. یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که سرمایه اجتماعی شرطی برای توسعه روستایی است.
سوری (۱۳۸۳)	سرمایه اجتماعی و عملکرد اقتصادی	نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که شاخص سرمایه اجتماعی رابطه منفی و کاملاً معنادار با رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی دارد.
ناطق پور و همکاران (۱۳۸۵)	شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل مؤثر بر آن	در این پژوهش از سرمایه اجتماعی به‌عنوان پیش‌شرط‌های لازم برای توسعه یاد شده است.
قاسمی و همکاران (۱۳۸۶)	سطح‌بندی سرمایه اجتماعی در شهرستان‌های استان اصفهان	یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد در میان شهرستان‌های استان اصفهان، شهر اصفهان به‌عنوان مرکز استان و خمینی‌شهر از پایین‌ترین سطح سرمایه اجتماعی برخوردار بوده‌اند.
لهسایی‌زاده و مرادی (۱۳۸۶)	بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با سلامت روان	نتایج این پژوهش بیانگر آن است که بین سلامت روانی و متغیرهای تحصیلات، سن، مدت اقامت، اعتماد اجتماعی، حمایت اجتماعی و مشارکت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.

مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۳

غیررسمی یا هنجارهایی که اعضای گروه با هم به اشتراک می‌گذارند و امکان همکاری میان آنها را فراهم می‌کند» تعریف کرده است. (Fukuyama, 2015: 16). سرمایه اجتماعی را «منابع بالقوه و واقعی موجود در یک شبکه روابط اجتماعی که به شخص امکان دسترسی و استفاده از آن را می‌دهد» تعریف می‌کنند. (Nan & Huang, 2017: 105). «شبکه‌های اجتماعی و هنجارها که به اعضای گروه امکان مشارکت و همکاری می‌دهد» تعریف کرده‌اند. (Ritchie & Chang, 2019: 54). «منابع نامشهود موجود در روابط اجتماعی که به افراد و گروه‌ها امکان دستیابی به اهداف خود را می‌دهد» تعریف می‌کنند. (Sun & Lee, 2022: 82). می‌دهند که سرمایه اجتماعی به هنجارها، شبکه‌های اجتماعی، روابط و منابع نامشهودی اشاره دارد که امکان همکاری و دستیابی به اهداف را برای افراد و گروه‌ها فراهم می‌کند. پاتنام سرمایه اجتماعی را ویژگی‌های سازمان اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها تعریف می‌کند که می‌توانند با افزایش هماهنگی و همکاری، کارایی جامعه را افزایش دهند. (Putnam, 2000: 19). لین سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از هنجارها، شبکه‌ها و روابط بین افراد و گروه‌ها تعریف می‌کند که به اشتراک‌گذاری اطلاعات و هماهنگی جهت منافع متقابل کمک می‌کند. (Lin et al., 2001: 29). سرمایه اجتماعی را شامل شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای مشترک بین اعضای یک جامعه می‌دانند که باعث تسهیل اهداف مشترک می‌شود (امیرکافی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۹). زاهدی ماسوله سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از هنجارها، ارزش‌ها و شبکه‌هایی تعریف می‌کند که موجب اعتماد، تعاون و مشارکت افراد جامعه می‌شود (زاهدی ماسوله، ۱۳۹۰: ۲۲).

بانک جهانی، سرمایه اجتماعی را «نهادها، روابط و هنجارهایی می‌داند که کمیت و کیفیت تعاملات اجتماعی را در یک جامعه شکل می‌دهند» و آن را «چسب اتصال‌دهنده» این نهادها به یکدیگر معرفی می‌کند. همچنین سرمایه اجتماعی را عاملی مهم در توسعه می‌داند که گروه‌ها و افراد را قادر می‌سازد فضاهای فیزیکی را بهره‌ور و فضاهای اجتماعی را مساعد کنند (براتی و شاه‌آبادی، ۱۳۹۰: ۳۱؛ شیخی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲). سرمایه اجتماعی «رابطه‌ای است که به ارتباط مؤثر بین افراد که یکدیگر را دوست دارند، به یکدیگر اعتماد دارند و با هم هویت می‌یابند، توجه دارد» و موجب افزایش مشارکت اجتماعی می‌شود (غیائی ندوشن و امین‌الرعایا، ۱۳۹۵: ۱۸۷؛ ابوذری و زیاری، ۱۳۹۸: ۳۳۶). پاتنام معتقد است کاهش سرمایه اجتماعی با افزایش انزوای اجتماعی و فردگرایی همراه بوده (Putnam, 2000) و بر اهمیت ساخت فضاهای عمومی برای تقویت تعاملات اجتماعی و سرمایه اجتماعی تأکید می‌کند. (Putnam, 2020). فوکویاما سرمایه اجتماعی را «شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیررسمی می‌داند که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند فرد می‌شود». وی دو جزء اساسی سرمایه اجتماعی را «پیوندهای عینی بین افراد» و «پیوندهای ذهنی»، مانند اعتماد و هیجانان مثبت متقابل معرفی می‌کند (شارع‌پور، ۱۳۸۰: ۱۰۳). میدان‌های شهری به‌عنوان فضاهای عمومی و محل تجمع شهروندان، نقش مهمی در ایجاد سرمایه و تعامل اجتماعی ایفا می‌کنند. این فضاها فرصتی را برای شهروندان فراهم می‌آورند تا با یکدیگر ارتباط برقرار کنند، تجربه‌ها را به اشتراک بگذارند و احساس تعلق به جامعه را تقویت کنند. مؤلفه‌های اجتماعی میدان‌های شهری دارای موارد زیر معرفی شده‌اند:

پتانسیل فراهم می‌آورد. یکی از این معیارها، فراهم آوردن دسترسی برابر برای تمامی اقشار جامعه، بدون در نظر گرفتن وضعیت اقتصادی، اجتماعی یا قومیت، است. عامل دیگر، ایجاد محیطی امن و آرام است که احساس آسایش و راحتی را در بازدیدکنندگان تقویت می‌کند. همچنین، پیش‌بینی امکان برگزاری رویدادها و فعالیت‌های اجتماعی-فرهنگی متنوع در این فضاها، به غنای تجربه حضور در آنها می‌افزاید. در نهایت، انعطاف‌پذیری و چندمنظوره بودن طراحی، این اماکن را برای میزبانی از کاربری‌های گوناگون و گروه‌های مختلف شهروندان مناسب می‌سازد. رعایت این اصول، میدان‌های شهری را به کانون‌هایی پویا و سرزنده برای تعاملات اجتماعی و افزایش سطح سرمایه اجتماعی در سطح شهر تبدیل می‌کند.

از نظر کلمن سرمایه اجتماعی به سه شکل ظاهر می‌شود:

۱- تکالیف و انتظاراتی که بستگی به میزان قابلیت اعتماد به محیط اجتماعی دارد؛

۲- ظرفیت اطلاعات برای انتقال و حرکت در ساختار اجتماعی که بتواند پایه‌ای برای کنش فراهم سازد؛

۳- هنجارهایی که توأم با ضمانت اجرایی باشد (نقدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۸۱).

دلایل توجه به پارادایم سرمایه اجتماعی در جامعه معاصر عبارت‌اند از: «توجه به رویکرد جامعه مدنی به‌عنوان راهکاری برای خروج از بن‌بست دولت و بازار، ایجاد چهارچوبی برای پیوند بین متغیرهای جامعه‌شناسی و روش‌های دقیق در اقتصاد، گستردگی مفهوم سرمایه اجتماعی و کارایی آن در سایر حوزه‌های مطرح، شکست نظریه انتخاب عقلانی برای تجزیه و تحلیل حیات سیاسی و اجتماعی و افول سرمایه اجتماعی در جوامع صنعتی و غیرصنعتی و

دسترسی و فراگیری: میدان‌های شهری باید برای همه شهروندان، بدون در نظر گرفتن وضعیت اقتصادی، اجتماعی یا قومیت، قابل دسترسی باشند. این امر به ایجاد فضایی عادلانه و برابر برای همه کمک می‌کند (Carmona et al., 2010: 137).

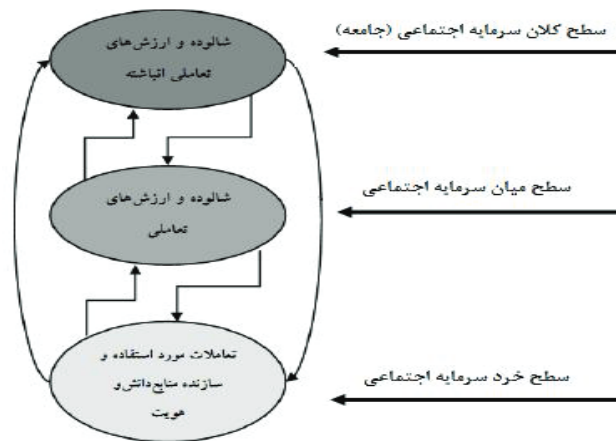
• سازمان ملل متحد نیز در راهنمای جهانی فضای عمومی، بر اهمیت طراحی میدان‌های شهری با رویکرد برابری و عدالت اجتماعی تأکید می‌کند تا فرصت حضور و استفاده برای همه شهروندان فراهم شود (UN-Habitat, 2015: 21).

• محیط امن و راحت: محیط فیزیکی میدان‌های شهری باید امنیت و راحتی را برای شهروندان فراهم کند تا بتوانند بدون هیچ نگرانی در آنجا حضور یابند و از فضا لذت ببرند (Gehl, 2011: 239).

• فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی: میدان‌های شهری باید فرصت‌هایی را برای برگزاری فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی، مانند جشن‌ها، نمایش‌ها و بازارهای محلی فراهم آورند. این امر به تقویت روابط اجتماعی و احساس تعلق به جامعه کمک می‌کند (Shaftoe, 2008: 98).

• طراحی چندمنظوره: میدان‌های شهری باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که برای استفاده‌های مختلف، مانند گردهمایی‌ها، بازی کودکان و فعالیت‌های ورزشی مناسب باشند. این امر به افزایش تنوع کاربران و تقویت تعامل اجتماعی کمک می‌کند (Carr et al., 1992: 91).

میدان‌های شهری به‌دلیل ویژگی‌های منحصربه‌فرد خود به‌عنوان بستری مهم برای پرورش و تقویت سرمایه اجتماعی و ارتباطات میان شهروندان عمل می‌کنند. طراحی مناسب و لحاظ کردن معیارهای کلیدی در این فضاها، زمینه را برای بهره‌مندی حداکثری از این

شکل شماره (۱): ارتباط بین سطوح مختلف سرمایه اجتماعی (Falk & Kilpatrick, 2000)

را در بر می گیرد که می تواند موجب بهبود وضعیت اجتماعی-اقتصادی و پیشبرد منافع آنها شود.

سطوح گروهی یا میانه

سرمایه اجتماعی علاوه بر منافع فردی، منافع جمعی را نیز برای اعضای یک گروه به ارمغان می آورد، به شرطی که همه اعضا به تعهدات خود پایبند باشند. کلمن با ذکر مثال فروشندگان بازار عمده فروشی الماس در نیویورک، نشان می دهد که «چگونه تعهدات متقابل اعضای گروه و ضمانت های مؤثر برای ممانعت از خیانت در امانت موجب شده تا اموری مانند ارزشیابی الماس ها بدون کمترین هزینه با اطمینان انجام گیرد و در نتیجه همبستگی گروهی در سطح بالایی حفظ و تداوم یابد» (شاه حسینی، ۱۳۸۲). کلمن، در کتاب بنیادهای نظریه اجتماعی در سال ۲۰۱۸، باز هم به مثال فروشندگان الماس در نیویورک برای توضیح سطح گروهی سرمایه اجتماعی استناد می کند (Coleman, 2018: p. 42).

همچنین پاتنام در مقاله مروری خود در سال ۲۰۲۱ در مورد سرمایه اجتماعی، به همین مثال کلمن

پیامدهای ناشی از آن» (کاظمی، ۱۳۸۷: ۳۸).

سطوح سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی به عنوان عاملی کلیدی در تسهیل همکاری و هماهنگی برای دستیابی به اهداف با کمترین هزینه ممکن، در سه سطح بررسی می شوند:

سطوح خرد سرمایه اجتماعی

«شبکه های اجتماعی، هنجارها و اعتمادی که افراد و خانواده ها از آن برای دستیابی به منافع شخصی بهره می برند» (Putnam, 2020: 32). «منابعی که از طریق شبکه های اجتماعی به افراد دسترسی پیدا می کنند و باعث ارتقای جایگاه اجتماعی-اقتصادی آنها می شود» (Lin et al., 2017: 4). «ویژگی های ساختار اجتماعی، مانند اعتماد، هنجارها و شبکه ها که می توانند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند» (Coleman, 1988: 98). سرمایه اجتماعی در سطح خرد به عنوان «منبعی برای افراد و خانواده ها به منظور پیشبرد منافعشان عمل می کند» (Coleman). در مجموع، سرمایه اجتماعی خرد، روابط و منابع موجود در شبکه های اجتماعی افراد و خانوارها

درخصوص سطح گروهی اشاره می‌کند (Putnam, 2021: p.64).

سطوح اجتماعی یا کلان

از دیدگاه پاتنام، «سرمایه اجتماعی جامعه باعث بهبود عملکرد نهادهای دموکراتیک حکومتی می‌شود». از دیدگاه فوکویاما نیز، «وجود سرمایه اجتماعی باعث حفظ و تداوم نظم اجتماعی و توسعه اقتصادی می‌شود». بنابراین، «سرمایه اجتماعی موجب بهبود عملکرد نهادهای دموکراتیک و توسعه جامعه می‌شود» (فیروزآبادی و جاجرمی، ۱۳۸۹: ۴۵).

در مدل CRLRA، که فالک و کلیپاتریک (۲۰۰۰) آن را ارائه کرده‌اند، معتقدند که «سرمایه اجتماعی در سطح خرد از طریق تعاملات آموزشی و یادگیری شکل می‌گیرد» و این تعاملات نقش مهمی در شکل‌گیری و تقویت سرمایه اجتماعی در سطوح میانی و کلان دارند (Falk, Kilpatrick, S, 2000).

کارکردهای سرمایه اجتماعی

در پژوهشی با عنوان «ارزیابی کارکرد سرمایه اجتماعی در بافت‌های شهری با فرایند تحلیل سلسله‌مراتب (نمونه موردی: شهر زنجان)»، این مطالعه به سنجش و مقایسه سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف آن، نظیر آگاهی، مشارکت، اعتماد و انسجام اجتماعی در سه محله متفاوت شهر زنجان (بافت قدیم، جدید و سکونتگاه غیررسمی) با استفاده از مدل AHP می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد محلات قدیمی و سکونتگاه‌های غیررسمی دارای سرمایه اجتماعی بالاتری نسبت به بافت جدید شهری‌اند (دویران، ۲۰۱۳: ۱).

همبستگی و انسجام

«انسجام به میزان احساس تعلق، اعتماد و وابستگی متقابل در میان اعضای یک گروه یا جامعه اطلاق می‌شود» (Casey, Maldonado: 2018).

سرمایه اجتماعی موجب بقای تمدن و جامعه می‌شود. سقوط تمدن‌ها و جوامع در صورت کمبود سرمایه اجتماعی و در نتیجه عدم احساس وابستگی به جامعه رخ می‌دهد. سرمایه اجتماعی چسبی است که انسجام جوامع را تضمین می‌کند و بدون آن هیچ رشد اقتصادی یا بهزیستی انسانی میسر نمی‌شود. بدون سرمایه اجتماعی جامعه به میزان زیادی دچار فروپاشی خواهد شد. پاتنام نیز سرمایه اجتماعی را به‌عنوان عامل همبستگی در جامعه معرفی می‌کند، به‌ویژه زمانی که همبستگی تحت تأثیر اعتماد و هنجارهای دوسویه باشد. این همبستگی افراد جامعه را قادر می‌سازد که کارها را به‌صورت مؤثرتری انجام دهند (Fukuyama, 2001: 7).

افزایش همکاری، تسهیل اقدام‌ها و کاهش هزینه‌ها

دیگر کارکرد مهم سرمایه اجتماعی، افزایش همکاری میان اعضای شبکه است. با افزایش همکاری، رسیدن به اهداف راحت‌تر صورت می‌گیرد و هزینه کمتری صرف می‌شود. سرمایه اجتماعی، کنترل رسمی یا آشکار را غیر ضروری می‌کند (Zhou & Bankstone, 1996). سرمایه اجتماعی باعث می‌شود همکاری میان مردم با هزینه کمتری صورت بگیرد. سرمایه اجتماعی، مانند سرمایه فیزیکی و انسانی، فعالیت مولد را تسهیل می‌کند. مثلاً، گروهی که در میان اعضایش وفاداری و اعتماد زیادی وجود دارد، می‌تواند کار بزرگ‌تری نسبت به گروهی بدون اعتماد و وفاداری انجام دهد. سرمایه اجتماعی می‌تواند به سایر انواع سرمایه تبدیل شود. هزینه‌های افزایش سرمایه اجتماعی از طریق کاهش هزینه اقدام‌های جمعی و تسهیل تعامل میان افراد، منفعت مالی تولید می‌کند. فوکویاما نیز بر تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقای همکاری اعضای جامعه و کاهش هزینه‌های تبادلات و ارتباطات تأکید دارد. (اختر محقق، ۱۳۸۵: ۵۵). سرمایه اجتماعی بالا در

گروه باعث می‌شود افراد بیش از حد انتظار برای موفقیت گروه تلاش کنند. گویی هویت فردی خود را فراموش می‌کنند و مانند سلول‌های یک موجود زنده برای بقای جمع تلاش می‌کنند. پاتنام معتقد است سرمایه اجتماعی بالا باعث پیشرفت آسان‌تر کارها می‌شود؛ درحالی‌که، سرمایه اجتماعی کم باعث افزایش هزینه‌ها و کاهش همکاری میان اعضا می‌شود (پاتنام، ۱۳۸۴).

ابعاد و عناصر سرمایه اجتماعی اعتماد

اعتماد به معنای اعتقاد به درست‌کاری، راست‌گویی و کارایی فرد است که نشان‌دهنده نگرش مثبت فرد نسبت به سایر افراد جامعه است. اعتماد اجتماعی اساسی برای حفظ نظم و یکپارچگی اجتماعی است و بدون آن، بقا و دوام نظام اجتماعی در چهارچوب منسجم و مطلوب ممکن نیست. این نوع اعتماد بین کنشگران اجتماعی تأثیر بسزایی بر انسجام و یکپارچگی جامعه و گروه‌های اجتماعی دارد. به عبارت دیگر، تعاملات انسانی بیشتر از دلایل عقلانی و ملاحظه‌های شخصی، بر پایه اعتماد استوار است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۷). اعتماد یک سازه چندبعدی است که با روابط اجتماعی مرتبط است؛ از روابط فرد با دیگران تا روابط با نهادها و سازمان‌های مختلف (Flanagan, 2003: 165).

مشارکت

مشارکت به معنای تعهد مشترک برای انجام یک فعالیت توافقی و آگاهانه است. مشارکت سطوح مختلفی دارد، اما قرار گرفتن در هر سطحی نشان‌دهنده برخورداری از حقوق شهروندی و ظرفیت برای تبادلات اجتماعی است. (شریفیانی ثانی، ۱۳۸۰: ۴۴). یونسکو مشارکت را فرایندی برای خودآموزی اجتماعی و مدنی، حق

بشر و پیش‌شرط توسعه می‌داند، به این معنا که توسعه باید از آرمان‌ها و خواسته‌های مردم آغاز شود (توکلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۹).

انسجام اجتماعی

تعریف:

انسجام اجتماعی به مفهوم پیوستگی، همبستگی و انسجام میان اعضای یک جامعه یا گروه اجتماعی است. «میزان انسجام و انطباق میان اعضای یک جامعه یا گروه اجتماعی» (Becker, 2015: 72)، «میزان هم‌گرایی و اتحاد میان افراد و گروه‌های اجتماعی در یک جامعه» (Lester et al., 2017: 125)، «یکپارچگی و ارتباط متقابل اجتماعی میان اعضای یک جامعه» (Zhang & Wang, 2020: 86) و «میزان هم‌گرایی و همبستگی افراد در محیطی اجتماعی» (Kim & Lee, 2023: 19). این تعریف‌ها نشان می‌دهند که انسجام اجتماعی به میزان همبستگی، پیوستگی و یکپارچگی میان اعضای یک جامعه یا گروه اجتماعی اشاره دارد. سرمایه اجتماعی در نوسازی شهری به‌عنوان ثروت درونی و پنهان محلات عمل می‌کند (امانپور و لطیفی، ۱۳۹۵: ۱۴). این پژوهش از نظر هدف، جزء پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی محسوب می‌شود. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز پژوهش از دو منبع جمع‌آوری شده‌اند: الف) مطالعات میدانی و گردآوری اطلاعات اولیه از طریق پرسش‌نامه از شهروندان؛ ب) مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی اسناد و مدارک به‌منظور تدوین مبانی نظری. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی شهروندان ساکن در محدوده مورد مطالعه بوده‌اند. با استفاده از فرمول آماری کوکران و سطح اطمینان ۹۵ درصد، حجم نمونه را ۲۸۵ نفر محاسبه کردیم. پس از پایان مرحله میدانی و جمع‌آوری داده‌ها، به تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها با نرم‌افزار SPSS اقدام کردیم. در نهایت، یافته‌های

حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها را مبنای تبیین و تفسیر موضوع پژوهش قرار دادیم.

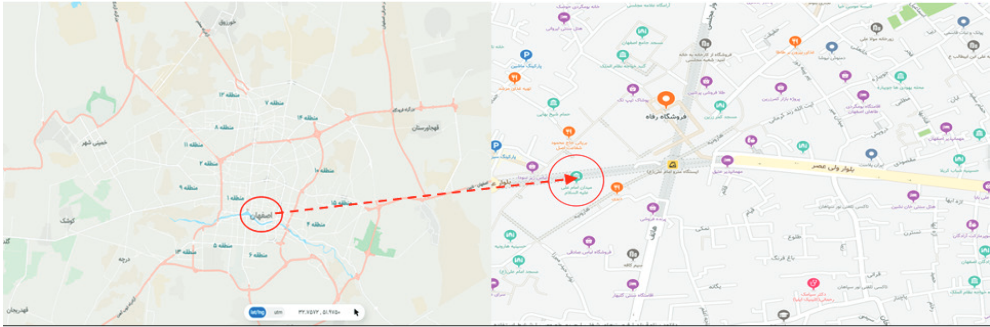
معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان اصفهان به مرکزیت شهر اصفهان. موقعیت جغرافیایی: اصفهان در ۴۳۵ کیلومتری تهران و در جنوب این شهر قرار دارد. شهر اصفهان دارای طول جغرافیایی ۵۱ درجه و ۳۹ دقیقه و ۴۰ ثانیه شرقی و عرض جغرافیایی ۳۲ درجه و ۳۸ دقیقه و ۳۰ ثانیه شمالی است. سبزه‌میدان اصفهان در محله گلبهار در محدوده مرکزی شهر اصفهان قرار دارد. این میدان، که در منطقه هشت شهرداری اصفهان واقع شده است، با فرودگاه اصفهان ۲۵ کیلومتر (۳۰ دقیقه)، با ایستگاه راه‌آهن اصفهان ۲۵ کیلومتر (۳۰ دقیقه) و با ترمینال اتوبوسرانی صفا ۱۵ کیلومتر (۲۰ دقیقه) فاصله دارد. میدان امام علی (سابقاً میدان عتیق یا سبزه‌میدان) یکی از قدیمی‌ترین و مهم‌ترین میدان‌های شهر اصفهان است که ریشه در دوران سلجوقیان دارد. این میدان در ابتدا هسته اصلی شهر اصفهان و محل تجمع زغال‌فروشان و دیگر صنوف بوده است. امروزه، میدان امام علی، با وجود فروشگاه‌های سنتی و کافه‌ها، به یکی از مراکز گردشگری و تفریحی شهر اصفهان تبدیل شده است. این میدان همچنان به‌عنوان یکی از نقاط کانونی و پرتردد شهر اصفهان شناخته می‌شود و نقش مهمی در حیات فرهنگی و اجتماعی این شهر تاریخی ایفا می‌کند. با گذشت زمان و گسترش شهر، این میدان در محور چهارگانه خیابان‌های ولی عصر، هاتف، عبدالرزاق و مسجد جامع قرار گرفته و به یکی از پررفت‌وآمدترین نقاط شهر تبدیل شده است. در سال‌های اخیر، با هدف ایجاد یک فضای پیاده‌مدار و کاهش ترافیک سطحی، این میدان دگرگونی چشم‌گیری را تجربه کرده است. محور حرکت خودروها به زیرزمین منتقل و سطح

میدان به یک عرصه پیاده تبدیل شده است. این تغییر، فضایی امن و آرام برای تردد و تجمع عابران پیاده فراهم آورده است. میدان امام علی با قرارگیری در تقاطع چهار محور اصلی شهر اصفهان، همچنان یکی از مناطق پرتردد و مهم شهر محسوب می‌شود، اما کارکرد آن از یک فلکه ترافیکی به یک میدان شهری پیاده‌مدار و مرکز کالبدی-فعالیتی تغییر یافته است.

برای دسترسی به سبزه‌میدان اصفهان از طریق خودرویی شخصی، کافی است خود را به یکی از چهار خیابان اصلی مجلسی، هاتف، عبدالرزاق یا ولیعصر برسانید. این میدان در خیابان عبدالرزاق، نرسیده به میدان امام علی قرار دارد. اگر در میدان نقش جهان هستید و می‌خواهید پای پیاده به میدان عتیق (میدان امام علی) بروید، مسافتی حدود دو کیلومتر (۳۰ دقیقه) پیش‌رو دارید. ایستگاه متروی سبزه‌میدان اصفهان هنوز کار خود را آغاز نکرده است، اما اگر به وسیله مترو قصد رفتن به میدان کهنه یا عتیق را دارید، می‌توانید از طریق خط یک متروی اصفهان (شمال به جنوب اصفهان) به ایستگاه تختی بروید. این ایستگاه در خیابان چهارباغ واقع شده و شما باید پس از پیاده شدن، حدود ۱٫۵ کیلومتر (۲۰ دقیقه) پیاده بروید یا همین مسافت را با تاکسی در حدود پنج دقیقه طی کنید تا به میدان امام علی (ع) برسید. چنانچه قصد دارید با اتوبوس به سبزه‌میدان بروید، نزدیک‌ترین ایستگاه امام علی (ع)، تالار-اطشاران، در خیابان مجلسی، نرسیده به میدان امام علی (در فاصله ۶۰۰ متری) است.

یافته‌های توصیفی پژوهش نشان می‌دهد که از تعداد کل پاسخگویان ۲۲۵ نفر مرد و ۶۰ نفر زن بوده‌اند. پایین‌ترین سن پاسخگویان ۱۶ سال و بالاترین آن ۶۵ سال بوده است. میانگین سن پاسخگویان ۴۰ سال و بیشترین فراوانی مربوط به سن ۳۱ سال بوده است.

نقشه شماره (۲): محدوده مورد مطالعه در اصفهان (محله سبزه میدان)

منبع: <https://www.kojaro.com>

تصویر شماره (۱): ایستگاه متروی تختی

جدول شماره (۱): ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان

ویژگی		فراوانی		درصد
جنسیت				
زن (فراوانی)	مرد (فراوانی)	زن (درصد)	مرد (درصد)	
۶۰	۲۲۵	۲۱٪	۷۹٪	

سن		
کمترین سن	بیشترین سن	میانگین سنی
۱۶	۶۵	۴۰

تحصیلات											
بی سواد		ابتدایی		راهتمایی		دیپلم		لیسانس		ارشد و دکتری	
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱۴	۴,۹٪	۵۶	۹,۶٪	۶۵	۲۲,۸٪	۸۷	۳۰,۵٪	۵۰	۱۷,۵٪	۱۳	۴,۶٪

وضعیت تأهل			
متأهل		مجرد	
فرآوانی	درصد	فرآوانی	درصد
۲۳۵	۸۲,۵	۵۰	۱۷,۵
محل تولد			
اصفهان			
۱۸۹ فرآوانی		۶۶,۳٪ درصد	
سایر شهرها و روستاها			
۹۶ فرآوانی		۳۳,۷ درصد	

منبع: نگارنده، ۱۴۰۳

بازه‌های ۱-۳، ۴-۵ به ترتیب معرف این سه سطح از سرمایه اجتماعی اند. یافته‌های توصیفی مؤلفه سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن به شرح جدول شماره (۲) است.

با توجه به جدول ارائه شده، می‌توان زیرمؤلفه‌های هریک از ابعاد سرمایه اجتماعی و سنجه‌ها و شاخص‌های احتمالی را، که برای تدوین پرسش‌نامه استفاده کرده‌ایم، به شرح ذیل بیان کنیم:

❖ بُعد شناختی:

- اعتماد متقابل: میزان اعتماد افراد به یکدیگر و به نهادهای اجتماعی در جامعه مورد مطالعه.

- هنجارهای مشترک: وجود ارزش‌ها، باورها و قواعد رفتاری مشترک در میان افراد جامعه.

- انسجام اجتماعی: احساس تعلق، وفاداری و پیوند میان اعضای جامعه.

❖ بُعد ساختاری:

- شبکه‌های اجتماعی: میزان مشارکت افراد در گروه‌ها، انجمن‌ها و سازمان‌های مدنی.

- روابط متقابل: کیفیت و گستردگی روابط اجتماعی میان افراد در جامعه.

همچنین از ۲۸۵ نفر پاسخگو ۱۴ نفر بی‌سواد، ۵۶ نفر پنجم دبستان، ۶۵ نفر سیکل (راه‌نمایی)، ۸۷ نفر دیپلم، ۵۰ نفر لیسانس و ۱۳ نفر دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و دکتری بوده‌اند. همچنین از ۲۸۵ نفر پاسخگو ۲۳۵ نفر متأهل و ۵۰ نفر مجرد بوده‌اند. همچنین از ۲۸۵ نفر پاسخگو ۱۸۹ نفر در شهر اصفهان متولد شده‌اند و تعداد ۹۶ نفر متولد دیگر شهرها و روستاها بوده‌اند.

این جدول اطلاعات توصیفی مرتبط با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان را در قالب فرآوانی و درصد ارائه داده است.

یافته‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

برای برآورد سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن (اعتماد، انسجام و مشارکت) در سبزه‌میدان شهر اصفهان پرسشنامه محقق‌ساخته را در اختیار پرسش‌شوندگان قرار دادیم. از آنجاکه در پرسش‌نامه اعداد ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ را به گزینه‌های خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد اختصاص دادیم، سطح سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن را در سه گروه کم، متوسط و زیاد اندازه‌گیری کردیم. بر این اساس،

جدول شماره ۲: برآورد سرمایه اجتماعی و شاخص‌های مربوطه در سبزه میدان اصفهان

سبزه میدان اصفهان	سرمایه اجتماعی	اعتماد	انسجام اجتماعی	مشارکت
	۲,۶۴	۲,۶۵	۲,۲۳	۳,۰۵
زیرمؤلفه‌های هر کدام از ابعاد سرمایه اجتماعی و سنجه و شاخص‌هایی که بر اساس آن پرسش‌نامه تدوین شده، در یک جدول ارائه شده است.				
ابعاد سرمایه اجتماعی	زیرمؤلفه‌ها	سنجه‌ها و شاخصه‌ها		
اعتماد	اعتماد نهادی - اعتماد تعمیم‌یافته	میزان اعتماد به همسایگان، افراد ناآشنا و نهادهای عمومی - میزان احساس امنیت در محیط		
انسجام اجتماعی	روابط اجتماعی - حس تعلق به محله - هنجارها و ارزش‌های مشترک	میزان افتخار و غرور از زندگی در محله - تعداد و کیفیت روابط همسایگی		
مشارکت	مشارکت مشارکت رسمی - غیررسمی	مشارکت در فعالیت‌های - عضویت در انجمن‌ها و سازمان‌های محلی داوطلبانه و کمک به همسایگان		
تعامل اجتماعی	ارتباطات شبکه‌های اجتماعی - اجتماعی	میزان تعامل و ارتباط با همسایگان - گستردگی و تنوع شبکه‌های اجتماعی و دیگران		

- مشارکت در فعالیت‌های مدنی: درجه همکاری و مشارکت افراد در امور عمومی و فعالیت‌های اجتماعی.
 - ❖ بعد ارتباطی:
 - تبادل اطلاعات: میزان تبادل اطلاعات و دانش میان افراد جامعه.
 - گفت‌وگوی سازنده: کیفیت و سازندگی گفت‌وگوها و تعامل‌های کلامی در جامعه.
 - ارتباطات چندجانبه: گستردگی و تنوع کانال‌های ارتباطی در میان افراد و گروه‌های مختلف.
 - ❖ بعد مشارکتی:
 - همکاری جمعی: میزان همکاری، همیاری و تعاون میان افراد برای دستیابی به اهداف مشترک.
 - حمایت متقابل: سطح حمایت‌های اجتماعی، عاطفی و مادی که افراد به یکدیگر ارائه می‌دهند.
 - تصمیم‌گیری مشارکتی: درجه مشارکت افراد در
- فرایندهای تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در سطح جامعه.
- این زیرمؤلفه‌ها و سنجه‌ها، مبنایی را برای طراحی گویه‌های پرسش‌نامه فراهم می‌آورند تا بتوان میزان سرمایه اجتماعی در هر یک از این ابعاد را در جامعه مورد مطالعه ارزیابی کرد. این ابعاد و زیرمؤلفه‌ها، جنبه‌های مختلف سرمایه اجتماعی را در یک جامعه نشان می‌دهند و سنجه‌ها و شاخص‌هایی برای ارزیابی میزان سرمایه اجتماعی در هر یک از این زیرمؤلفه‌ها طراحی شده است. بنابراین، جدول ارائه شده از ابعاد یا مؤلفه‌های مختلف سرمایه اجتماعی است. این ابعاد شامل مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و تعامل اجتماعی است. برای هر یک از این مؤلفه‌ها، دو ستون دیگر میانگین (مقدار متوسط) امتیازها و انحراف معیار را نشان می‌دهد. امتیاز متوسط

مشارکت اجتماعی در میدان سبزه میدان ۳,۰۵ است که نشان‌دهنده سطح متوسطی از مشارکت در میان مردم در این فضای شهری است. امتیاز متوسط اعتماد اجتماعی ۲,۲۳ است که نسبتاً پایین است و نشان‌دهنده سطح پایین تری از اعتماد میان افراد در این محیط است. امتیاز متوسط انسجام اجتماعی ۲,۴۵ است که نیز نسبتاً پایین است و نشان‌دهنده سطح پایین تری از انسجام یا پیوند میان مردم در سبزه میدان است. امتیاز متوسط تعامل اجتماعی ۲,۵۴ است که کمی بالاتر از امتیازهای اعتماد و انسجام است، اما همچنان نسبتاً پایین است و نشان‌دهنده سطح متوسطی از تعامل میان افراد در این فضای شهری است. به‌طور کلی، داده‌های ارائه‌شده در این جدول نشان می‌دهد که سبزه میدان اصفهان در زمینه توسعه سطوح بالاتر سرمایه اجتماعی، به‌ویژه در حوزه‌های اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی، جای بهبود دارد. امتیازهای پایین در این زمینه‌ها ممکن است نشان‌دهنده نیاز به مداخله‌ها یا اقداماتی باشد که بتواند بافت و پیوندهای اجتماعی را در این فضای شهری تقویت کند.

نتایج حاصل از جدول ارائه‌شده حاکی از سطح پایین سرمایه اجتماعی در محدوده مورد مطالعه است. میانگین سطح سرمایه اجتماعی در این محدوده برابر با ۲,۶۴ است که نشان می‌دهد سطح سرمایه اجتماعی در این منطقه پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. تحلیل ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی در محدوده متوسط قرار گرفته‌اند، در حالی که مؤلفه انسجام اجتماعی در گروه کم قرار دارد. این یافته‌ها ناشی از عوامل زمینه‌ای مختلفی است، از جمله طراحی فیزیکی فضا، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کاربران و سایر عوامل محیطی که بر سطوح سرمایه اجتماعی در این محدوده

تأثیرگذار بوده‌اند. بنابراین، برای ارتقای سطح سرمایه اجتماعی در محدوده مورد مطالعه، نیاز به شناسایی و مدیریت عوامل زمینه‌ای مؤثر بر ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی، به‌ویژه افزایش انسجام اجتماعی، است. این امر از طریق مداخلات برنامه‌ریزی‌شده در حوزه‌های طراحی شهری، برنامه‌های اجتماعی فرهنگی و توسعه مشارکت شهروندان صورت می‌پذیرد.

جدول ارائه‌شده از ابعاد یا مؤلفه‌های مختلف سرمایه اجتماعی است. این ابعاد شامل مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و تعامل اجتماعی است. برای هر یک از این مؤلفه‌ها، دو ستون دیگر میانگین (مقدار متوسط) امتیازها و انحراف معیار را نشان می‌دهد. امتیاز متوسط مشارکت اجتماعی در سبزه میدان ۳,۰۵ است که نشان‌دهنده سطح متوسطی از مشارکت در میان مردم در این فضای شهری است. امتیاز متوسط اعتماد اجتماعی ۲,۲۳ است که نسبتاً پایین است و نشان‌دهنده سطح پایین تری از اعتماد میان افراد در این محیط است. امتیاز متوسط انسجام اجتماعی ۲,۴۵ است که نیز نسبتاً پایین است و نشان‌دهنده سطح پایین تری از انسجام یا پیوند میان مردم در سبزه میدان است. امتیاز متوسط تعامل اجتماعی ۲,۵۴ است که کمی بالاتر از امتیازهای اعتماد و انسجام است، اما همچنان نسبتاً پایین است و نشان‌دهنده سطح متوسطی از تعامل میان افراد در این فضای شهری است. به‌طور کلی، داده‌های ارائه‌شده در این جدول نشان می‌دهد که سبزه میدان اصفهان در زمینه توسعه سطوح بالاتر سرمایه اجتماعی، به‌ویژه در حوزه‌های اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی، جای بهبود دارد. امتیازهای پایین در این زمینه‌ها ممکن است نشان‌دهنده نیاز به مداخله‌ها یا کارهایی باشد که بتواند بافت و پیوندهای اجتماعی را در این فضای شهری تقویت کند.

۳- یافته‌های استنباطی

برای آزمون فرضیه مورد نظر در این پژوهش، از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده کرده و یافته‌های حاصل از این آزمون را در جدول شماره (۳) آورده‌ایم. براساس نتایج حاصل از آزمون آماری t تک‌نمونه‌ای در جدول شماره (۲)، میزان میانگین سرمایه اجتماعی در محدوده مورد مطالعه ۳,۰۴ کمتر از میانگین نظری ۳ است. همچنین سطح معناداری محاسبه شده برای این شاخص کمتر از ۰,۰۵ است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت سرمایه اجتماعی در این محدوده از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست و در سطح متوسط به پایین قرار دارد. در بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی، مؤلفه اعتماد اجتماعی با میانگین ۲,۶۵ و اختلاف معناداری ۰,۳۴- نسبت به میانگین نظری در سطح پایین‌تری قرار دارد. همچنین مؤلفه انسجام اجتماعی با میانگین ۲,۵۳ و اختلاف معناداری ۰,۴۷- نیز در وضعیت نامطلوبی قرار گرفته است. در مقابل، مؤلفه مشارکت اجتماعی با میانگین ۳,۰۵ بالاتر از میانگین نظری قرار گرفته است و در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد. بنابراین، باتوجه به این یافته‌ها می‌توان نتیجه

نتایج حاصل از جدول ارائه شده حاکی از سطح پایین سرمایه اجتماعی در محدوده مورد مطالعه است. میانگین سطح سرمایه اجتماعی در این محدوده برابر با ۲,۶۴ است که نشان می‌دهد سطح سرمایه اجتماعی در این منطقه پایین‌تر از حد متوسط است. تحلیل ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی در محدوده متوسط قرار گرفته‌اند، درحالی‌که، مؤلفه انسجام اجتماعی در گروه کم قرار دارد. این یافته‌ها می‌تواند ناشی از عوامل زمینه‌ای مختلفی باشد، از جمله طراحی فیزیکی فضا، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کاربران و سایر عوامل محیطی که بر سطوح سرمایه اجتماعی در این محدوده تأثیرگذار بوده‌اند. بنابراین، برای ارتقای سطح سرمایه اجتماعی در محدوده مورد مطالعه، نیاز به شناسایی و مدیریت عوامل زمینه‌ای مؤثر بر ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی، به‌ویژه افزایش انسجام اجتماعی، است. این امر می‌تواند از طریق مداخلات برنامه‌ریزی شده در حوزه‌های طراحی شهری، برنامه‌های اجتماعی-فرهنگی و توسعه مشارکت شهروندان صورت پذیرد.

جدول شماره (۳): نتایج حاصل از آزمون t تک‌نمونه‌ای

حد متوسط ۳								
عنوان متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	آماره t	اختلاف میانگین	سطح معناداری (sig)	حد پایین	حد بالا
سرمایه اجتماعی	۲۸۵	۲/۶۴	۰/۶۳	۱۳/۳۱	-۰/۳۶	۰/۰۰۰	-۰/۷۹	-۰/۹۴
اعتماد	۲۸۵	۲/۶۵	۰/۴۵	۱۰/۶۵	-۰/۳۴	۰/۰۰۳	-۰/۳۴	-۰/۸۹
انسجام اجتماعی	۲۸۵	۲/۲۳	۰/۷۸	۹/۷۸	-۰/۷۷	۰/۰۲۳	-۰/۴۷	-۰/۱۰۵
مشارکت	۲۸۵	۳/۰۵	۰/۶۹	۱۳/۷۸	۰/۵	۰/۰۰۲	۰/۵۵	۰/۱۲۴

گرفت که سرمایه اجتماعی در محدوده سبزه میدان اصفهان در سطح پایین تری قرار دارد. این امر به ویژه در ابعاد اعتماد و انسجام اجتماعی مشهود است، در حالی که، مشارکت اجتماعی در سطح متوسطی قرار دارد. این وضعیت می تواند ناشی از عوامل مختلفی، همچون طراحی فضای شهری، ویژگی های جمعیت شناختی و برنامه ریزی اجتماعی- فرهنگی در این محدوده باشد که نیاز به شناسایی و مدیریت آنها برای ارتقای سرمایه اجتماعی در این منطقه ضروری به نظر می رسد.

جمع بندی و نتیجه گیری

سرمایه اجتماعی به عنوان عاملی کلیدی در ارتقای کارآمدی سرمایه های انسانی و فیزیکی شناخته می شود و در دستیابی به موفقیت نقشی حیاتی ایفا می کند. این مفهوم، علاوه بر غنی سازی زندگی، به تقویت هویت فردی و اجتماعی می انجامد. در نبود سرمایه اجتماعی، اثربخشی سایر شکل های سرمایه کاهش می یابد و روند توسعه فرهنگی و اقتصادی با موانع جدی مواجه می شود. در دوران معاصر، اهمیت سرمایه اجتماعی از سایر شکل های سرمایه سبقت گرفته است؛ زیرا بهره برداری بهینه از سرمایه های اقتصادی، فیزیکی و انسانی به سرمایه اجتماعی نیاز دارد. این مفهوم طیف گسترده ای از ویژگی های فردی و جمعی، اعم از رسمی و غیررسمی، را در بر می گیرد و شامل پیوندهای ملموس و ناملموس میان این عناصر است. این ارتباطات به تقویت مشارکت، انسجام و اعتماد اجتماعی منجر می شود و نهایتاً تمامی ابعاد توسعه را تحت تأثیر قرار می دهد.

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی وضعیت سرمایه اجتماعی و مؤلفه های آن انجام شده است. نتایج حاکی از وضعیت نامطلوب سرمایه اجتماعی در منطقه مورد

مطالعه است. در میان مؤلفه های بررسی شده، تنها بعد مشارکت در سطح متوسط قرار دارد و سایر ابعاد پایین تر از حد میانگین ارزیابی شده اند.

بر اساس یافته های این پژوهش، پیشنهادهای زیر برای تقویت سرمایه اجتماعی ارائه می شود:

«ترویج و تقویت روحیه همکاری و فعالیت های گروهی در میان شهروندان توسط مدیریت شهری؛

«ایجاد زمینه های مناسب برای تسهیل شکل گیری سازمان های مردم نهاد؛

«فراهم آوردن بسترهای لازم برای ایجاد روابط اجتماعی پایدار میان افراد؛

«حمایت از تشکیل سازمان های غیردولتی در حوزه های علمی، فرهنگی و زیست محیطی که علاوه بر ایجاد اشتغال، موجب افزایش تعاملات سازنده میان شهروندان می شود.

منابع

- ابوذری، پانته آ، زیاری، یوسفعلی (۱۳۹۸)، «تحلیل نقش سرمایه اجتماعی بر مشارکت پذیری در طرح های ساماندهی بافت های فرسوده با رویکرد بازآفرینی شهری (موردپژوهی: منطقه ۱۲ شهر تهران)»، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، (۳)، ۳۳۵-۴۳۹
- احمدی ح، رمضان نژادی، خلیفه ا، و فتاحی ا (۱۳۹۴)، «سنجش و ارزیابی سرمایه اجتماعی در سکونت گاه های روستایی با استفاده از تکنیک فازی»، مجله آمایش جغرافیایی فضا، سال پنجم، شماره ۱۵.
- امانپور، سعید، لطیفی، امید (۱۳۹۵)، «اثرات حکمرانی خوب شهری و اعتماد اجتماعی در بهبود کیفیت بافت های فرسوده شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۵ تهران)»، فصلنامه مطالعات شهری، ۸(۲۸)، ۱۳-۲۹
- براتی، ن، و شاه آبادی، ی. پ.، (۱۳۹۰)، «بررسی ارتباط مفهومی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری (نمونه موردی: شهر جدید پردیس)»، مجله جامعه پژوهی فرهنگی، شماره اول.

<https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2009.02.001>

16. Becker, P. (2015). Social cohesion. In *Encyclopedia of Social Work* (pp. 70-75). Oxford University Press.

17. Bourdieu P. (1986). The Forms of Capital. In Richards, John. Ed., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press. pp. 2-4.

18. Casey, T., & Maldonado, L. C. (2018). Worst is over or the worst is to come? The role of social cohesion in community resilience. *American Journal of Community Psychology*, 62(3-4), 313-324.

19. Coleman, J. S. (2018). *Foundations of social theory*. Harvard university press.

20. Falk, Ian and Kilpatrick, Sue, (2000), What is Social Capital? A Study of Interaction in Rural Community, -European Society Rural Sociology Sociological Rurally, Vol. 40

21. Flanagan, Randall & Roland S. (2003), Johanson 1 Department of Psychology and Centre for Neuroscience Studies, Queen's University, Kingston, Ontario K7L 3N6.

22. Fukuyama, F. (2001), Social capital, civil society and development, *Third World Quartel*.

23. Fukuyama, F. (2015). Social capital. In *The social sciences encyclopedia* (pp. 14-20). Routledge.

24. Kim, J., & Lee, S. (2023). Measuring social cohesion in urban communities. *Journal of Community Development*, 54(1), 15-24.

25. Lester, P., Taylor, R., Vollmer, L., & Flood, S. (2017). Managing organizational -social cohesion. *Journal of Management*, 43(3), 119-133.

26. Li, Y., Savage, M., & Pickles, A. (2021). Social capital and trajectories of mental health during the COVID-19 pandemic in the UK. *European Societ-*

۵. توکلی، م.، دهقانی، ک. و زارعی ر. (۱۳۹۰)، «تحلیلی بر میزان سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان ممسنی (مطالعه موردی: بخش دشمن زیاری)»، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره ۴.

۶. شارع پور، م. (۱۳۸۰)، «فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن»، جامعه‌شناسی ایران، شماره ۳.

۷. شیخی، ایوب؛ سهی، زهرا، رنجبر، مریم، اولدی، مریم (۱۳۹۵)، «تبیین رابطه بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری با نقش میانجی مشارکت شهروندان (مطالعه موردی: شهرداری کرمان)»، مدیریت شهری، شماره ۴۳، ۴۳-۱۱۱-۲۳.

۸. غیاثی ندوشن، سعید، امین‌الرعا، احسان (۱۳۹۵)، «بررسی تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی و سرمایه فکری بر میزان بهره‌وری منابع انسانی»، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)، ۲۵(۸۰)، ۲۰۹-۱۸۳.

۹. فیروزآبادی، س.آ.، جاجرمی، ح. (۱۳۸۹)، «سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی اجتماعی در کلان‌شهر تهران»، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳.

۱۰. قاسمی، و.، اسماعیلی، ر. و ربیعی، ک. (۱۳۸۶)، «سطح‌بندی سرمایه اجتماعی در شهرستان‌های استان اصفهان»، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳.

۱۱. دوبران (۲۰۱۳)، «ارزیابی کارکرد سرمایه اجتماعی در بافت‌های شهری با فرایند تحلیل سلسله‌مراتب (نمونه موردی: شهر زنجان)»، مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۱(۳)، ۷۵-۵۵.

۱۲. کاظمی، م. (۱۳۸۷)، «بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر سرمایه اجتماعی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی گرایش جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان.

۱۳. لهسایی‌زاده، ع.، مرادی، گ. (۱۳۸۶)، «رابطه سرمایه اجتماعی و سلامت روان در مهاجران»، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳.

۱۴. نقدی ا.، محمدپور ا.، سوری ع. (۱۳۸۹)، «سرمایه اجتماعی و نقش آن در فعالیت‌های اقتصادی با نگاهی به استان همدان»، جامعه‌شناسی کاربردی، شماره ۴۰.

15. Akçomak, İ.S., & Ter Weel, B. (2009). Social capital, innovation and growth: Evidence from Europe. *European Economic Review*, 53(5), 544-567.

- ies. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/14616696.2021.1878556>
27. Lin, N., Yang, Y., & Li, J. (2017). Social capital and educational inequality. In *Class and stratification analysis* (pp. 1-27). Emerald Publishing Limited
28. Min Zhou , Carl L Bankston. (1996), Social capital as process: The meanings and problems of a theoretical -metaphor, *Journal Sociological Inquiry*, Publisher Blackwell Publishers Ltd.
29. Nan, Z., & Huang, X. (2017). Social capital: Conceptualization and measurement. *Social Indicators Research*, 132(2), 95-116.
30. Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
31. Putnam, R. D. (2020). Bridging the social capital deficit. *The American Interest*, 15(4), 29-38.
32. Putnam, R. D. (2021). Some reflections on capital social and civic engagement in the era of the pandemic. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 697(1), 62-66
33. Ritchie, F., & Chang, H. (2019). Social capital and economic development. *World Development*, 124, 46-58.
34. Sun, L., & Lee, J. (2022). The role of social capital in achieving organizational goals. *Journal of Organizational Behavior*, 43(1), 75-92.
35. Zhang, L., & Wang, K. (2020). The role of social cohesion in community development. *Urban Studies*, 57(3), 82-91.